

працях. Відсутність такої критичності, зазначав В.Ф.Солдатенко, "шкодить з'ясуванню істини, часто заплутує, здавалось, уже витлумачені моменти, викликає сумніви і навіть недовіру щодо підсумкових оцінок і висновків".⁵³

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Солдатенко В.Ф. Українська революція як суспільний феномен // Історія України. - 1999. - №39. - С.4; 2. Солдатенко В.Ф. Стан історіографічної розробки та актуальні проблеми дослідження історії Української революції. // Український історичний журнал. - 1999. - №2. - С.33; 3. Солдатенко В.Ф. Українська революція як суспільний феномен. // Історія України. - 1999. - №39. - С.4; 4. Грушевський М. Роковини . 20/7 падолиста 1917 рою,'. // Літературно-науковий вісник 1918. - Річник XIX. Т. XXII. - С.6.; 5. Лашенко Р. Як обирали Директорію У Н Р // Розбудова держави. - 1992. - №6. - С.26; 6. Там само. - С. 26-27; 7. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. III. - Прага. 1921. - С. 132; 8. Там само; 9. Галі само. - С. 133. 134; 10. Вииниченко В. Відродження нації. - Ч. III. К. - Відень. 1920. - С.132-133; 11. Хрисіп»ж п. Злімїкн і млісріллм до історії української революції 1917-1920 рр. - Т. IV. Праги. 1922. С.3; 12. Внниичнско В. Вказана праця. - С. 133; 13. Там само. - С.132; 14. Там само. - С.134; 15. Мазепа І. В огні і бурі революції. У 4-ч. 4.1. - Аусбург. 1950. - С.74; 16. Вииниченко В. Вказана праця. - С. 191; 17. Там само. - С.141; 18. Христюк П. Названа праця - С.12; 19. Вииниченко В. Названа праця. - С.170; 20. Там само. - С.172; 21. Там само. - С.174; 22. Мазепа І Вказана граця. - С.80; 23. Там само. - С.79; 24. Робітнича газета. - 1919. - №434. - 16 січня; 25. Мазепа І. Вказана праця. - С.79; 26. Там само. - С.81; 27. Хриспок П. Вказана праця. - С.53; 28. Мазепа І Вказана праця - С.84; 29. Там само. 30. Хриспок П. Вказана праця. - С.59; 31. Мазепа І Вказана праця. - С.88; 32. Христюк П. Вказана праця. - С.59; 33. Шаповат М. Велика революція і українська визвольна програма. - Прага, 1928. - С.128; 34. Христюк П. Вказана праця. - С.58; 35. Див.: Мазепа І. Вказана праця. - С.89-91; 36. Мазепа І. Вказана праця. - С.90-91; 37. Там само. - С.91; 38. Христюк П. Вказана праця. - С. 62; 39. Див.: Мазепа І. Вказана праця. - С.94-95; Хриспок П. Названа праця. - С.67; 40. Мазепа І. Вказана праця. - С.96; 41. Христюк П. Вказана праця. - С.67-68; 42. Вииниченко В. Вказана праця. - С.293; 43. Христюк П Вказана праця. - С.121; 44. Мазепа І. Вказана праця. - С. 175; 45. Копиленко О. , Копиленко М. Друга " УНР : спроба історико-теоретичного аналізу.// Право України. - 1996 - №8. - С.57; 46. Мазепа І. Вказана праця. - С. 85; 47. Петлюра С. Вибрані твори та документи. - К., 1994. - С. 163 -164; 48. Мазепа І. Вказана праця. - С.88; 49. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. 1917-1921. Т. III. - Мюнхен. 1951. - С.212; 50. Там само. - С.214; 51. Там само. - С. 15-16; 52. Див.: Шаповал М. Вказана праця. - С. 186 -189; 53. Див.: Солдатенко В.Ф. Українська революція: проблема вивчення концепції та ошнхн історіографії. В кн.: Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м.Харків, 15-17 листопада 1995 року). - Харків, 1995. - С.261.

О.В.Зінько

МОЛОДІЖНІ ПРОСВІТИ ДОБИ УКРАЇНІЗАЦІЇ В ЛІТЕРАТУРІ 20-х р. ХХ ст.

20-ті роки були добою національно-культурного відродження України. Десять років проведення офіційної політики коренізації (в Україні - українзації) об'єктивно підживлювали національні почуття, відроджували ідеї незалежної української державності.

Незважаючи на різне трактування українзації сьогодні, як політики окупантів, обманної українзації, золотого віку українців під владою Рад, доби національної реформи, злету української культури, симбіозу націоналізму та комунізму, головним досягненням цього періоду було активне впровадження досягнень української культури серед населення України, об'єднання української культури з освітою, значну роль у розповсюдженні якої відігравала українська молодь.

Історіографічний аналіз літературних джерел 20-х років підтверджує відсутність єдиної точки зору на українізацію і у дослідників молодіжної проблематики цього періоду. Частина авторів ставилась до ідеї українізації недовірливо¹. На них мав вплив той факт, що серед керівництва України були відкриті супротивники українізації, які підтримували "теорію боротьби двох культур". Згідно з цією теорією першість відводилась російській культурі, як культурі, пов'язаній з прогресивним пролетаріатом та містом, на противагу українській культурі села. Оскільки російська культура рано чи

пізно має перемогти, обов'язок комуністів та комсомольців полягав у підтримці цього "природного процесу".

Літературні джерела дозволяють зробити висновок, що багатьох авторів лякало саме поняття "українізації", бо свої корені ця політика брала з періоду Української Народної Республіки. Йшлося про рішення Ради Міністрів УНР (березень 1918 р.) відносно введення української мови в діловодство та заміну російського герба українським, що призвело до злету самопізнання українців.

Ті автори, які підтримували українізацію, активно пропагували її ідеї серед молоді². Фактично література відображала розмаїття позицій та оцінок, які існували тоді у суспільстві. Публікувались різні точки зору, в тому числі і на політику партії, бо уїгрянізація розглядалась саме як важливий елемент її політики.

Дослідників цікавила проблема впливу українізації на молодь. Вчені розуміли, що вона призведе не тільки до національно-культурного відродження, а й до злету національного самопізнання, особливо серед молоді як найбільш чуттєвої та романтичної з усіх прошарків українського суспільства. Пов'язуючи українську національну ідею з Петлюрою в істину. яка відкидала Радянську владу та уособлювала український націоналізм, багато дослідників 20-х років, підтримуючи такий стереотип, побоювались його відродження. Але центрами відродження української національної ідеї в ті роки фактично стали "просвіти", активну участь у яких брала молодь України.

"Просвіти", як українські культурні центри виникли ще у 19 столітті У Східній Україні вони створювались на зразок західноукраїнських культурно-просвітницьких центрів. Львівського товариства "Просвіта". Автори 20-х років акцентували увагу на тому, що "просвіти" були опозиційними організаціями царській владі на селі. їх діяльність заборонялась за антивладну пропаганду, що викликало повагу серед молоді до "просвіти". Дослідники також пояснювали, що "просвіта", будучи культурно-просвітницьким центром українського села, уособлювала єдину форму, де молодь могла виявити свої уподобання до самодіяльності Деякі автори звергали увагу на те, що молодь захоплювалась театральною діяльністю "просвіт", а саме виставами українських письменників, в яких вона активно брала участь⁴.

Автори 20-х років обґрунтовували злет діяльності "просвіт" українською революцією, але не тільки діяльності як культурно-просвітницьких центрів, а й як центрів національного відродження вільної та незалежної України, що плекало активну участь у "просвітах" української молоді. Наприклад, В.Доленко, з одного боку, констатував факт об'єднання "просвітою" всіх наявних елементів, які були на селі, створюючи рух національного відродження, ідеї якого вбирала українська молодь. "Просвіта" відтворювала національні почуття, відкривала нові обрії, створювала ідеал лицаря козака, яскравими фарбами малювала минуле славної України. А з іншого боку, саме в залученні молоді до історії України бачив автор небезпеку "просвіт", пояснюючи неможливість існування "просвіт" як культурно-просвітницьких центрів на селі. " Економічний розвиток селянства призведе до неминучого відродження ідеї ідеологічної. Вона буде захоплювати молодь "блакиттю" українського неба, "жовтизною" її степів, наближаючи до невдалого кандидата в гетьмани - Симона Петлюри", - натякаючи на відродження ідей незалежної державності, продовжував автор⁵.

Підтримуючи звинувачення в петлюрівщині та націоналізмі, значна частина авторів 20-х років поступово починає звинувачувати "просвіти" в дрібнобуржуазності. Це пояснюється тим, що першими історіографами молодіжного руху були, в основному, партійні та комсомольські керівники різного рангу Тому, з одного боку, вони підтримували офіційну політику проведення національно-культурних перетворень в Україні, а з іншого боку, не виходили за рамки класових пріоритетів в оцінці реальних процесів.

Такі автори не приховували свого негативного ставлення до участі молоді в просвітанському русі, доводили, що "просвіта" виявляється неспроможною для

революційної пропаганди та має бути замінена новими соціалістичними формами просвітницьких установ - хатами-читальнями, агітпунктами та сельбудами, аби витіснити "просвіту" як монополію єдиної культурної організації на селі.

Обґрунтовуючи такі висновки, автори 20-х років починають стверджувати, що в "просвіті" входить тільки петлюрівськи налаштована молодь, що всі зусилля Радянської влади пристосувати її для обслуговування культурно-просвітницьких потреб ні до чого не привели. 99 із 100 "просвіт" займаються нікому не потрібними виставами, а для боротьби з дрібнобуржуазною ідеологією потрібні чові форми. Автори наводили приклади спроб переробки "просвіт" у "червоні просвіти", але й у "червоних просвіт" виявлялось, на їхню думку, "жовто-блакитне обличчя". Справжніми "червоними просвітами" називались тільки ті, якими керували комсомольці. Всі інші характеризувались виключно як націоналістичні⁷.

Досліджуючи діяльність "просвіт" у 20-х роках, зарубіжні у к р а ї н і с т , навпаки, називали просвітницький рух українським національно - культурним рухом, який пробуджував національно - державну думку, акцентували увагу на великому впливові просвітнянського руху в царині національного виховання української молоді

Література 20-х років звертала увагу на те, що в "просвітах", як культурних центрах, головну роль грала непролетарська молодь: вихідці з Комуністичної юнацької спілки. Української комуністичної робітничої спілки та безпартійна молодь. Але історія некомсомольських молодіжних організацій не була об'єктом історичних досліджень, як не була об'єктом досліджень участь непролетарських молодіжних організацій та безпартійної молоді в процесі культурного відродження України лоби українізації.

Як відомо, непролетарські молодіжні організації 20-х років підтримували ідеї незалежної України, а тому, коли не збулися їхні надії на розбудову української державності, кюсовці, укрюсовці та інші бачили у "просвітах" можливість вираження національної самобутності. Але доба українізації збіглася з періодом проблемності існування непролетарських молодіжних організацій їх поступовий розпад фактично призвів до розпаду й "просвіт", бо для комсомольської молоді національна ідея "просвіт" не збігалася із заданістю комуністичного виховання

Значна частина авторів 20-х років щиро підтримувала політику українізації. На їхню точку зору впливав той факт, що ця політика підтримувалась та проводилась визначними в ті роки авторитетами в культурі, такими як прозаїк та поет М.Хвильовий, в економіці - М.Волобуєв, в політиці - А.Шумський, В.Затонський, М.Скрипник, в історії - М.Грушевський. Значна частина дослідників вірила, що українізація - це необхідний елемент будівництва соціалізму в Україні, в якому активну участь має брати українська молодь⁹. При цьому перевага віддавалась комсомольській молоді. Ці автори навіть не згадували у своїх працях про існування на початку 20-х років інших молодіжних організацій, що підтверджує факт замовчування сторінок молодіжного руху доби українізації.

Формою втілення українізації за допомогою молоді дослідники 20-х років називали культурно-масову роботу комсомолу. У деяких публікаціях стверджувалось, що йдеться й про українізацію комсомолу, навіть зверталась увага на неправильне сприйняття деякими комсомольськими організаціями українізації як чергової політичної кампанії¹⁰. У літературі акцентувалось на тому, що молодь повинна йти разом з історичним прогресом, вивчати українську мову, будувати українську культуру", створювати нову, соціалістичну за формою, пролетарську культуру. Якщо розвиток національної культури вимагав знайомства із досягненнями культури нації всіх поколінь, то пролетарська культура віддавала перевагу досягненням культури певного класу, в даному випадку пролетаріату.

У той же час літературні джерела підтверджують той факт, що українізація дійсно розглядалась як чергова політична кампанія, яка необхідна для посилення впливу більшовизації українського народу, в тому числі і української молоді¹².

За досягнення доби дослідники тих років вважали гой факт, що просвітницька робота комсомольської молоді на селі ведеться українською мовою. Ллє майже всі джерела насправді нагадували інструктивні рекомендації комсомольським організаціям з приводу просвітницької роботи. Участь в цій роботі нспролетарської молоді розглядалась як необхідна умова до вступу в комсомол. Сама ж культурно-просвітницька робота комсомольців в рамках лєнінської національної політики в 20-х роках включала в себе вивчення історії України, української мови, народної творчості, постановки українських народних вистав, народних танців¹³. Фактично, комсомольцям пропaгувались форми й методи роботи, які проводила в свій час "просвіта". Однак вже йшлося про необхідність ідеологічного впливу на маси через культурно-освітні установи, про перемогу соціалізму у духовній сфері через українізацію

Таким чином, аналіз літературних джерел 20-х років свідчить про те, що просвітянський рух не тільки сприяв знайомству із досягненнями української класичної культури, з національними цінностями попередніх поколінь, а й виховував у молоді український "дух". Але більшість авторів не сприймала прояву української молоді села національного самобуття, тому розглядала просвітянський рух лише як буржуазний, петлюрівський, націоналістичний, який доцільно замінити новими соціалістичними формами масових просвітянських установ. Участь нспролетарських молодіжних організацій та безпартійної молоді в національно-культурному відродженні України доби українізації об'єктом досліджень авторів 20-ч років не була

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1 Семенов П. Уроки трех кампаний. // Коммунистическая мысль. 1922. - № 8. - С.61 -63; Лебедь Д. Деякі нигання партійного з'їзду. // Комуніст. - 1925. -17 березня. Зарва І. На широкий шлях. // Юнацький рух на Україні. Хрестоматія. - Х., 1927." - С. 164-166 та ін; 2. Височиненко С. Підсумки Пленуму ЦК ЛКСМУ. // Молодий більшовик. 1925. - № 2. - С. 39-41; Кинжагов Ф. Национальный вопрос на Украине и комсомол. // Юный коммунист. - 1926. - С.23-26, Пікалов Ф., Шик Б. Комсомол у культурній революції. - Х., 1929 та ін v Семенов П. Названа праця., Зарва І. Названа праця. 4. Владченко К. Внедрение в село. // Юный комунар.. 1921 - № 5. - С.25-27; Алов В. Наши "светлячки". / " Юный коммунар. - 1922. - № 5- 6. - С.56-57 та ін.; 5. Доленко В В наступление по всему фронту. // Юный коммунар. - 1922. - № з. 4. _ с. 17; 6. Там само. 7. Владченко К. Названа праця. - С.27; Зарва І. Названа праця. - С. 164; Семенов П. Названа праця - С.62-63; Алов Б. Названа праця. - 56-57. 8. Николншнн С. Культурна політика большевиків і український культурний процес. - Б.м., 1939, Дорошенко В. "Просвіта". її заснування й праця - Філадельфія. 1959, Пігідо Ф. Україна під більшовицькою окупацією: матеріали до історії боротьби українського народу в 20-30-х роках. - Мюнхен. 1956. - С.27-75 та ін.; 9.Кинжалов Ф. Національний вопрос на Украине и комсомол. // Юный коммунист. - 1926. - № 16. - С.26; Пікалов Ф., Шик Б. Комсомол в культурній революції. - Харків. 1929. - С.16; 10. Адамович О За культурний рост деревни. - Л., 1929; Пікалов Ф. Шик Б. Названа праця. - С. 16. 18. 27; 11. Канцелярський П. Для чого треба українізуватися // За цілковиту українізацію! Чому треба вивчати українську мову та як її треба вивчати. - Дніпропетровськ, 1929. - С.5-7.; 12.Робота КСРМУ в деревне. // Юный комму нар. - 1920. - № 1. - С.20-21; Практические мероприятия по проведению в жизнь постановлений апрельского пленума ЦК КП/б/У об украинизации. // Известия ЦК КП/б/У. -1925. - №5. - С.36-37; Ряппо Я. Народна освіта на Україні за 10 років. - К.. 1927. - С.7 та ін.; 13. Кинжатов Ф. Названа праця - С.23; Збірник постанов, інструкцій та матеріатів в справі українізації. - Артемівськ, 1928; Два роки .1925-1927. Збірник комсомольського осередку. - Харків, 1928; Полоцький О. Культурна п'ятирічка України, 1929; За цілковиту українізацію! Чому треба вивчати українську мову та як її треба вивчати. - Дніпропетровськ, 1929 та ін.

С / . Дровозюк

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДУ 1932-1933 РР. В УКР

АІНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Історіографія голоду 1932-1933 рр. налічує нині десятки книг і статей, у яких висвітлюються політико-економічні передумови голодомору та його демографічні наслідки¹. Зокрема, вагомий внесок у дослідження голоду 1932-1933 років зробили історики С.Кульчицький², В.Марочко³, Є.Шаталіна⁴, які розкрили причини геноциду, його